

مطالعه توصیفی راه‌کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص قرآنی در پنج ترجمه انگلیسی

سیدعبدالمجید طباطبایی لطفی*

چکیده

اسامی خاص در هر متنی اهمیت ویژه‌ای دارند، زیرا یکی از عناصر مهم بازتاب‌دهنده فرهنگی‌اند. اهمیت اسامی خاص در متون مقدس، از جمله قرآن، دوچندان است؛ زیرا بخشی از ویژگی‌های تاریخی اعصار گذشته از طریق همین اسامی قابل‌بازیافت است. در عین حال، بررسی معادل‌گزینی برای اسامی خاص در قرآن کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. این مقاله در پی مطالعه توصیفی راه‌کارهای معادل‌گزینی انگلیسی برای اسامی خاص قرآنی از سوی جورج سیل، جان میدوز رادول، محمد مارمادوک پیکتال، آرتور جان آربری، و عبدالله یوسف علی است. انتخاب اسامی خاص براساس دسته‌بندی اقتباسی از دائرةالمعارف قرآن کریم صورت گرفته و معیار تشخیص و نام‌گذاری راه‌کارهای ترجمه اسامی خاص براساس الگوی ون کویلی بوده است. تحلیل داده‌ها هم به صورت کیفی و هم به صورت کمی با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس. انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ترتیب استفاده از راه‌کارها از بیش‌تر به کم‌تر به ترتیب عبارت‌اند از: جای‌گزینی با یک معادل در زبان مقصد، ترجمه (اسامی دارای معنای ضمنی خاص)، بازتولید آوایی، بازتولید آوایی به هم‌راه توضیح اضافی در متن یا در پانوش، و جای‌گزینی با یک اسم متعارف‌تر در زبان مبدأ یا مقصد.

کلیدواژه‌ها: قرآن، اسم خاص، ترجمه، راه‌کارهای معادل‌گزینی.

۱. مقدمه

اسامی خاص در هر متنی اهمیت خاصی دارند؛ زیرا یکی از عناصر مهم بازتاب‌دهنده

* استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، ایران

Tabatabaee.majid@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۲/۹، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۴/۲۸

فرهنگی‌اند. اهمیت اسامی خاص در متون مقدس دوچندان است، زیرا بخشی از ویژگی‌های تاریخی اعصار گذشته از طریق همین اسامی قابل‌بازیافت است. از نظر کراسویچ (Krašovec, 2010) اسامی افراد و اماکن در *انجیل* بارزترین گواه زبانی و فرهنگی برای این واقعیت است که *انجیل* خیلی سریع تبدیل به یکی از اصلی‌ترین مراجع برای تمدن اروپا و بعدها فرهنگ‌های جهان شد. نقل سینه‌به‌سینه و نیز مکتوب متون *انجیل* حیات دینی و سنت‌های فرهنگی را تغذیه کرد و در این بستر فرهنگی اسامی خاص از طریق ترجمه‌های *انجیل*، ادبیات عامیانه، برجسته‌ترین آثار ادبی، و نیز مطالعات مختلف زبان‌شناختی از نسلی به نسل دیگر منتقل شدند. بدین ترتیب، فرم کلی *انجیلی* اسامی خاص نه‌فقط حفظ شد، بلکه به‌صورت یکی از منابع اصلی تقویت فرایند دگردیسی آوایی و معنایی براساس قواعد گشتاری در عبری، عربی، یونانی، لاتین، و بقیه زبان‌های اروپایی درآمد.

وضعیت مذکور درخصوص قرآن نیز صدق می‌کند. شکی نیست که قرآن اساسی‌ترین عنصر تمدن اسلامی است و تأثیر آن در لایه‌های مختلف فرهنگ کشورهای متعدد مسلمان و نیز غیرمسلمان مشهود است؛ البته بخش درخور توجهی از این تأثیر را می‌توان در اطلاعات غنی زبانی در آثار مختلف، از آثار ادبی گرفته تا آثار علمی، هم‌چنین ترجمه مشاهده کرد؛ که در میان این داده‌های زبانی اسامی خاص جایگاهی منحصربه‌فرد دارند. بنابراین، هرگونه مطالعه درباره اسامی خاص قرآنی می‌تواند وجه مهمی از زوایای تاریخی فرهنگ و تمدن اسلامی را روشن کند.

ترجمه اسامی خاص مبحث مستقلی را در مطالعات ترجمه به خود اختصاص داده است و نظریه‌پردازان و محققانی چون نیومارک (۱۹۸۸)، هاروی (Hervey)، هیگینز (Higgins, 2002)، و ورمز (Vermes, 2003) در این زمینه مطالعاتی انجام داده‌اند. به‌علاوه، تحقیقاتی نیز درباره ترجمه اسامی خاص و چالش‌های آن در ایران انجام شده است (Sabzalipour and Pishkar, 2015; Asadi Amjad and Farahani, 2013; Farahzad, 1995). لیکن بررسی معادل‌گزینی برای اسامی خاص در قرآن کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. این مقاله در پی مطالعه راه‌کارهای معادل‌گزینی انگلیسی برای اسامی خاص قرآنی از سوی جورج سیل (George Sale)، جان میدوز رادول (John Medows Rodwell)، محمد مارمادوک پیکتال (Mohammed Marmaduke Pickthall)، آرتور جان آربری (Arthur John Arberry)، و عبدالله یوسف علی (Abdullah Yusuf Ali) است. روش تحقیق در این مطالعه توصیفی است و معیار بررسی راه‌کارهای معادل‌گزینی برای اسامی الگوی ارائه‌شده از سوی ون کویلی (Van Coillie, 2006) است.

۲. مروری بر پیشینه ادبیات

به منظور بررسی ترجمه اسامی خاص قرآنی ابتدا می‌بایست تعریفی از اسم خاص ارائه شود. در این زمینه می‌توان دو نکته را در نظر گرفت: نقش نحوی و معنای اسامی خاص. نظر قاطع درباره نقش نحوی اسامی خاص مبتنی بر این است که این‌ها اسم (noun) یا عبارت اسمی (noun phrase) هستند (Langendonck, 2007: 17).

لنجندانک (ibid: 6) اسم خاص را این‌چنین تعریف می‌کند: «اسم خاص اسمی است که به یک پدیده منحصر به فرد در سطح سنت متعارف زبانی (established linguistic convention) اشاره می‌کند و آن را در یک مقوله‌بندی مشخص ممتاز می‌کند. معنی لفظی اسم خاص، البته اگر معنایی از آن افاده شود، دیگر مدنظر نخواهد بود».

لنجندانک (ibid: 184) در ادامه، اسم‌های خاص را دسته‌بندی کرده است، به نحوی که دسته اول شامل اسم افراد، حیوانات، اماکن، و معدودی از گونه‌های دیگر اسامی می‌شود؛ البته او انواع اسامی دیگر از قبیل القاب را در دسته‌های دیگر جای داده است. از سوی دیگر، نیومارک (Newmark, 1988b) در بحث ترجمه اسامی خاص را در سه دسته شامل اسم افراد، اسم اشیا، و اسم مناطق جغرافیایی بررسی کرده است. این دسته‌بندی‌ها می‌تواند در مطالعه اسامی خاص به کار آید.

۱.۲ دیدگاه‌های فلسفه زبان درباره اسم خاص

مسئله قبل از قائل بودن به ترجمه‌ناپذیری یا ترجمه‌پذیری اسامی خاص بایستی دیدگاه‌های فلسفی مرتبط با ماهیت این اسامی مدنظر قرار گرفته شود. بنابراین، در این قسمت برخی از این دیدگاه‌های فلسفی ارائه می‌شود.

جان استوارت میل (John Stuart Mill) (cited Langendonck, 2007: 24) در تعریفی کلاسیک اسم خاص را این‌چنین تعریف می‌کند: «این اسامی اشاره به افرادی دارند که با این نام‌ها خوانده می‌شوند، لیکن هیچ نشانی حاکی از این‌که این اسامی به آن افراد تعلق داشته باشند در این میان وجود ندارد».

فیلسوف بعدی، یعنی گوتلاب فرگه (Gottlob Frege) (cited ibid: 27) در تعریف اسم خاص علاوه بر اشاره (reference) معنی (sense) را نیز لحاظ کرده است. او مثالی را ارائه می‌دهد که در آن ابتدا فرق میان اسم معمولی و اسم خاص بلافاصله معلوم نیست: «ستاره سحری ستاره سحری است». با این مثال، فرگه در پی آن است که فرق بین وصف و اشاره

را نشان دهد. چنان‌که این تفاوت در عبارت «ستاره سحری ستاره شامگاهی است» مشهود است. در مجموع به نظر فرگه اسم خاص مفهومی است که ابتدا به معنی لفظی قرابت نشان می‌دهد، اما نهایتاً از معنای متداعی قابل تشخیص نیست. از مجموع نظرهای میل و فرگه این‌گونه برمی‌آید که اسم خاص کارکرد تفکیکی (denotation) دارد ولی اساساً کارکرد دلالت ضمنی (connotation) ندارد.

برتراند راسل (Russell) (cited ibid: 29) نیز ظاهراً در ابتدا با میل موافق است، اما سپس نظر فرگه را برمی‌گزیند؛ به نحوی که میان اسامی خاص اصیل و غیراصیل تفاوت قائل می‌شود و برای او اسامی خاص اصیل مانند ضمائر اشاره (این و آن) هستند. مثلاً اسم سقراط اشاره مستقیم به فرد مشارالیه دارد، اما وقتی از اصالت می‌افتد توصیفی است از معلم افلاطون که جام شوکران را نوشید و ...

فیلسوف دیگر، که ذکر نظرش در این‌جا ضروری است، لودویگ ویتگنشتاین (Ludwig Wittgenstein) (cited ibid: 30) است. ویتگنشتاین ابتدا هم‌نظر میل است و بیان می‌کند که اسم به معنی یک چیز است و هر چیزی همان معنای آن چیز است، اما او بعداً کاملاً تغییر نظر می‌دهد و می‌گوید از لحاظ زبانی درست نیست که خود یک چیز را معنی اسم آن تلقی کنیم. معنی اسم خاص از خود یک چیز تشکیل نمی‌شود، بلکه متشکل است از توصیفی که برای آن چیز قائل می‌شویم.

در مجموع می‌توان دیدگاه‌های فلسفی فوق را به دو دسته کلی تقسیم کرد: در یکی اسم خاص فقط نقش اشاره‌ای دارد و هر اسم معادل مشارالیه آن است و در دیگری اسم خاص نقش دلالت‌های معنایی ضمنی نیز دارد و فراتر از صرف اشاره به یک پدیده مشخص عمل می‌کند. در این تحقیق نظر دوم اتخاذ شده است، زیرا این موضع به دلیل پذیرفتن دلالت‌های معنایی ضمنی برای ترجمه‌پذیر بودن اسامی خاص بستر مناسب‌تری را فراهم می‌کند.

۲.۲ راه‌کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص

موضوع معادل‌گزینی در مطالعات ترجمه همواره یکی از مباحث اساسی بوده است و البته این امر درباره ترجمه قرآن نیز صدق می‌کند. طبق نظر بیکر دشواری ترجمه از زبانی به زبان دیگر به دلیل نبود معادل است. این مسئله در همه سطوح ترجمه، از سطح کلمه تا سطح متن، خودنمایی می‌کند. طبق نظر او، گونه‌های مختلف نبود معادل راه‌کارهای گوناگونی را در ترجمه اقتضا می‌کند که برخی آسان و برخی دیگر دشوارند (Baker, 1992: 20).

الگوهای متعددی برای ترجمه اسامی خاص از سوی محققان گوناگون ارائه شده است (Van Coillie, 2006; Fernandes, 2006; Farahzad, 1995; Newmark, 1988a). هر یک از این الگوها مشتمل بر چندین راه کارند. در این مقاله از الگوی ون کویلی استفاده شده است که این الگو در این قسمت ارائه می شود.

جدول ۱. الگوی ون کویلی (۲۰۰۶) مشتمل بر ده راه کار برای ترجمه اسامی خاص

۱. عدم ترجمه، بازتولید، کپی برداری
۲. عدم ترجمه به هم راه توضیح اضافی در متن یا در پانوش
۳. جایگزین کردن اسم خاص با یک اسم متعارف که وجه تسمیه ای برای مشارالیه داشته باشد
۴. بازتولید به هم راه تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد
۵. جایگزینی با یک معادل در زبان مقصد (exonym)
۶. جایگزینی با یک اسم متعارف تر از فرهنگ مبدأ یا یک اسم متعارف بین المللی دارای کارکرد مشابه
۷. جایگزینی با اسمی دیگر از زبان مقصد
۸. ترجمه (اسامی دارای معنای ضمنی خاص)
۹. جایگزینی با یک اسم دارای معنای ضمنی دیگر یا اضافی
۱۰. حذف

۳.۲ انواع اسامی خاص در قرآن

اسامی خاص ذکر شده در قرآن را می توان به چند دسته تقسیم کرد. *دائرةالمعارف قرآن کریم (دانش نامه اسلامی، بی تا)* این اسامی را در ۲۱ گروه جای داده است. تقسیم بندی زیر اقتباسی است از الگوی مذکور:

۱. نام اشخاص	۴. نام حیوانات، گیاهان، و خوراکی ها	۷. نام عذابها
۲. نام فرشتگان، جنیان، و شیاطین	۵. نام اشیا	۸. نامهای زمانی
۳. نام قبایل، اقوام، و گروهها	۶. نامهای جغرافیایی	۹. نامهای آخرتی

۴.۲ مترجمان قرآن به زبان انگلیسی

در این مقاله ترجمه پنج مترجم قرآن به زبان انگلیسی از لحاظ معادل گزینی برای اسامی

خاص بررسی شده است. ترجمه‌های منتخب از سه قرن مختلف‌اند، تا ضمن مقایسه راه‌کارهای ترجمه اسامی خاص در آنها، سیر احتمالی تحول استفاده از این راه‌کارها نیز نشان داده شود. ترجمه‌های منتخب متعلق‌اند به سیل (۱۷۳۴)، رادول (۱۸۶۱)، پیکتال (۱۹۳۰)، آربری (۱۹۵۵)، و یوسف علی (۱۹۳۸).

جورج سیل اولین مترجمی است که ترجمه قرآن به زبان انگلیسی را مستقیماً از روی متن عربی انجام داد. ترجمه قبلی به زبان انگلیسی متعلق به الکساندر راس (Alexander Ross) بود که از روی یک ترجمه دیگر به زبان فرانسه از سوی آندره دو رویه (André Du Ryer) صورت پذیرفته بود (ibid: 43). جان میدوز رادول اسلام‌شناس انگلیسی و از مترجمان انگلیسی‌زبان قرآن است که در سال ۱۸۶۱ ترجمه خود را به چاپ رساند (ص ۱۴۳). محمد مارمادوک پیکتال محقق و اسلام‌شناس انگلیسی و مترجم نام‌دار قرآن است. ترجمه وی اولین ترجمه قرآن به زبان انگلیسی از سوی یک انگلیسی‌زبان مسلمان است. ترجمه او با عنوان معنای قرآن مجید (*The Meaning of the Glorious Koran*) برای اولین بار در لندن به سال ۱۹۳۰ به چاپ رسید (ص ۸۴). آرتور جان آربری، شرق‌شناس نامی انگلیسی و مترجم قرآن به زبان انگلیسی است که نخستین چاپ ترجمه او از قرآن در سال ۱۹۵۵ انجام گرفت (ص ۱۲۸). عبدالله یوسف علی محقق بریتانیایی / هندی است که قرآن را به انگلیسی ترجمه کرده است (Wikipedia a, n.d.). در سال ۱۹۸۰ نهاد مذهبی سعودی نیاز به یک ترجمه و تفسیر انگلیسی معتبر برای قرآن را احساس کرد. پس از بررسی‌های لازم چهار کمیته تحت امر ریاست عمومی بخش تحقیقات اسلامی ترجمه عبدالله یوسف علی را برگزید و پس از ویرایش‌های لازم آن را در سال ۱۹۸۵ به چاپ رساند (Wikipedia b, n.d.).

۳. روش تحقیق

این مقاله از روش تحقیق توصیفی استفاده کرده است. ترجمه‌های اسامی خاص از متن انگلیسی قرآن از سوی پنج مترجم استخراج و بررسی شده است. معیار انتخاب اسامی خاص دسته‌بندی از *دائرةالمعارف قرآن کریم (دانش‌نامه اسلامی، بی تا)* است. در این مقاله برای هر مقوله حداکثر ده اسم به صورت غیر تصادفی و براساس قابلیت طبقه‌بندی شدن در الگوی به‌کاررفته انتخاب شده و در ترجمه پنج مترجم مذکور مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است. معیار تشخیص و نام‌گذاری راه‌کارهای ترجمه اسامی خاص براساس الگوی ون کویلی (۲۰۰۶) است که در قالب جدول ۱ در بالا ارائه شد. تحلیل داده‌ها هم به صورت کیفی بوده و هم به صورت کمی با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس (SPSS) برای محاسبه بسامد و میانگین کاربرد هر معادل.

۴. یافته‌ها

در این قسمت ابتدا یافته‌های مربوط به ۶۷ اسم خاص که در ۹ جدول مجزا به تفکیک نوع اسم خاص دسته‌بندی شده‌اند ارائه می‌شود. در ادامه یافته‌های آماری اضافه شده است. هر یک از جداول ۲ تا ۱۰ شامل ۶ ستون است. در ستون اول اسم خاص مورد نظر و در ستون‌های بعدی معادل‌های هر یک از مترجم‌ها گنجانده شده است. عددی که در کنار هر معادل به چشم می‌خورد شماره راه‌کار معادل‌گذاری براساس جدول ۱ است. کدگذاری معادل‌ها را محقق انجام داده است.

جدول ۲. معادل‌های انگلیسی برای نام اشخاص از سوی پنج مترجم

نام مورد بررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. یعقوب: بقره: ۱۳۲	Jacob ^o	Jacob ^o	Jacob ^o	Jacob ^o	Jacob ^o
۲. اسحاق: بقره: ۱۳۳	Isaac ^o	Isaac ^o	Isaac ^o	Isaac ^o	Isaac ^o
۳. اسماعیل: بقره: ۱۳۳	Ismael ^f	Ismael ^f	Ishmael ^o	Ishmael ^o	Isma'il ^l
۴. مسیح: آل عمران: ۴۵	Messiah ^o	Messiah ^o	Messiah ^o	Messiah ^o	Christ ^z
۵. ذوالقرنین: کهف: ۹۴	Dhu'lkamein ^l	Dhoulkarnain ^l	Dhu'l-Qameyn ^l	Dhool-Kamain ^l	Zul-qarnain ^f
۶. یاجوج و ماجوج: کهف: ۹۴	Gog and Magog ^o	Gog and Magog ^o	Gog and Magog ^o	Gog and Magog ^o	Gog and Magog ^o
۷. ابو لهب: مسد: ۱	Abu Laheb ^f	ABU LAHAB ^f	Abu Lahab ^f	Abu Lahab ^f	Father of Flame [^]
۸. آزر: انعام: ۷۴	Azer ^f	Azar ^f	Azar ^f	Azar ^f	Azar ^f
۹. جالوت: بقره: ۲۴۹	Jalut (footnote: Goliath ^z)	(Djalout) Goliath ^z	Goliath ^o	Goliath ^o	Goliath ^o
۱۰. احمد: صف: ۶	Ahmed ^f	Ahmad ^f	The Praised One [^]	Ahmad ^f	Ahmad ^f

جدول ۳. معادل‌های انگلیسی برای نام فرشتگان، جنیان، و شیاطین از سوی پنج مترجم

نام مورد بررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. جبریل: بقره: ۹۷	Gabriel ^o	Gabriel ^o	Gabriel ^o	Gabriel ^o	Gabriel ^o
۲. میکال: بقره: ۹۸	Michael ^o	Michael ^o	Michael ^o	Michael ^o	Michael ^o
۳. مالک: زخرف: ۷۷	Malec ^f	Malec ^f	master [^]	Malik ^f	Malik ^f

۱۰۶ مطالعه توصیفی راه کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص قرآنی در پنج ترجمه انگلیسی

the holy spirit ^o	the Holy Spirit ^t	the Holy Spirit ^o	the Holy Spirit ^t	the holy spirit ^o	۴. روح‌القدس: بقره: ۸۷
The spirit of Faith and Truth ^h	the Faithful Spirit ^h	The True Spirit ^h	The faithful spirit ^h	the faithful spirit ^h	۵. روح‌الامین: شعرا: ۱۹۳
Harut and Marut ^t	Harut and Marut ^t	Harut and Marut ^t	Harut and Marut ^t	Harut and Marut ^t	۶. هروت و ماروت: بقره: ۱۰۲
jinn ^h	Djinn ^t	jinn ^h	Djinn ^t	genii ^o	۷. جن: جن: ۱
Satan ^o	Satan ^o	Satan ^o	Satan ^o	Satan ^o	۸. شیطان: بقره: ۳۶
The Angel of Death ^h	Death's angel ^h	The angel of death ^h	The angel of death ^h	the angel of death ^h	۹. ملک‌الموت: سجده: ۱۱

جدول ۴. معادل‌های انگلیسی برای نام قبایل، اقوام، و گروه‌ها از سوی پنج مترجم

ترجمه یوسف علی	ترجمه آربری	ترجمه پیکتال	ترجمه رادول	ترجمه سیل	نام موردبررسی
Jew ^o	Jew ^o	Jew ^o	Jew ^o	Jew ^o	۱. یهود: آل عمران: ۶۷
Christian ^o	Christian ^o	Christian ^o	Christian ^o	Christian ^o	۲. نصرانی: آل عمران: ۶۷
Bowed his will to Allah's (which is Islam) ^h	Muslim ^o	Who had surrendered (to Allah) ^h	Muslim ^o	one resigned unto God ^h	۳. مسلم: آل عمران: ۶۷
children of Israel ^o	Children of Israel ^o	children of Israel ^o	children of Israel ^o	children of Israel ^o	۴. بنی اسرائیل: بقره: ۴۰
The Family Of 'Imran ^h	The House of Imran ^h	The Family Of 'Imran ^h	The Family of Imran ^h	The Family Of Imran ^h	۵. آل عمران: آل عمران: ۳۳
The Companions of the Wood ^h	The men of the Thicket ^h	The dwellers in the wood (Midian) ^h	The dwellers in the forest of Madian ^h	The inhabitants of the wood ^h	۶. اصحاب الایکه: شعراء: ۱۷۶
Thamud ^h	Thamood ^h	Thamud ^h	Themoud ^h	Thamud ^h	۷. ثمود: صا: ۱۳
Lut ^h	Lot ^o	Lot ^o	Lot ^o	Lot ^o	۸. لوط: صا: ۱۳
The People of Tubba ^h	the people of Tubba ^h	The folk of Tubb'a ^h	the people of Tobba ^h	the people of Tobba ^h	۹. قوم تبع: دخان: ۳۷
the Companions of the Cave ^h	the Cave ^h	the People of the Cave ^h	the Inmates of THE CAVE ^h	the companions of the cave ^h	۱۰. اصحاب الکهف: کهف: ۹

جدول ۵. معادل‌های انگلیسی برای نام حیوانات، گیاهان، و خوراکی‌ها از سوی پنج مترجم

ترجمه یوسف علی	ترجمه آربری	ترجمه پیکتال	ترجمه رادول	ترجمه سیل	نام موردبررسی
The hoopoe ^o	The hoopoe ^o	The hoopoe ^o	The lapwing ^o	The lapwing ^o	۱. هدهد: نمل: ۲۰

سیدعبدالمجید طباطبائی لطفی ۱۰۷

Zaqqum ^۱	Ez-Zakkoum ^۲	Zaqqum ^۱	Ez-zakkoum ^۲	Al Zakkum ^۳	۲. زقوم: صافات: ۶۲
Kafur ^۴	camphor ^۵	Kafur ^۴	camphor ^۵	Cafur ^۶	۳. کافور: انسان: ۵
Zanjabil ^۷	Ginger ^۸	Zanjabil ^۷	zendjebil (ginger) ^۹	Zenjebil ^{۱۰}	۴. زنجبیل: انسان: ۱۷

جدول ۶. معادل‌های انگلیسی برای نام اشیا از سوی پنج مترجم

نام مورد بررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. قرآن: زخرف: ۳	Koran ^۱	Koran ^۲	Lecture ^۳	Koran ^۴	Qur'an ^۵
۲. تورات: آل عمران: ۳	the law ^۱	The Law ^۲	Torah ^۳	Torah ^۴	The Law ^۵
۳. انجیل: آل عمران: ۳	gospel ^۱	Evangel ^۲	Gospel ^۳	Gospel ^۴	Gospel ^۵
۴. لات: نجم: ۱۹	Allat ^۱	Al-Lat ^۲	Al-Lat ^۳	El-Lat ^۴	Lat ^۵
۵. عزی: نجم: ۱۹	Al Uzza ^۱	Al-Ozza ^۲	Al-Uzza ^۳	El-'Uzza ^۴	'Uzza ^۵
۶. احقاف: احقاف: ۲۱	al Ahkaf ^۱	AL AHKAF ^۲	the wind-curved snadhills ^۳	the sand-dunes ^۴	Winding Sand_tracts ^۵

جدول ۷. معادل‌های انگلیسی برای نام‌های جغرافیایی از سوی پنج مترجم

نام مورد بررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. مکه: فتح: ۲۴	Mecca ^۱	Mecca ^۲	Mecca ^۳	Mecca ^۴	Makka ^۵
۲. سبا: سبا: ۱۵	Saba ^۱	SABA ^۲	Sheba ^۳	Sheba ^۴	Saba ^۵
۳. مشعر الحرام: بقره: ۱۸۹	Arafat ^۱	Arafat ^۲	'Arafat ^۳	Arafat ^۴	Arafat ^۵
۴. جودی: هود: ۴۴	Al Judi ^۱	Al-Djoudi ^۲	(the mount) Al-Judi ^۳	El-Judi ^۴	Mount Judi ^۵
۵. مصر: یوسف: ۹۹	Egypt ^۱	Egypt ^۲	Egypt ^۳	Egypt ^۴	Egypt ^۵
۶. طور: طور: ۱	the mountain of Sinai ^۱	the MOUNTAIN ^۲	the Mount ^۳	the Mount ^۴	the Mount of (Revelation) ^۵
۷. ام‌القری: ۹۲: ۶	the metropolis of Mecca ^۱	the mother-city ^۲	The Mother of Villages ^۳	the Mother of Cities ^۴	the mother of cities ^۵
۸. مسجد الاقصی: اسراء: ۱	the farther temple of Jerusalem ^۱	to the temple that is more remote ^۲	The distant place of worship ^۳	the Further Mosque ^۴	The farthest Mosque ^۵
۹. مسجد الحرام: اسراء: ۱	the sacred temple of Mecca ^۱	the sacred temple of Mecca ^۲	The Inviolable Place of worship ^۳	the Holy Mosque ^۴	The Sacred Mosque ^۵
۱۰. بیت‌العتیق: حج: ۲۹	the ancient house ^۱	the ancient House ^۲	the ancient House ^۳	the Ancient House ^۴	the Ancient House ^۵

۱۰۸ مطالعه توصیفی راه کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص قرآنی در پنج ترجمه انگلیسی

جدول ۸. معادل‌های انگلیسی برای نام عذاب‌ها از سوی پنج مترجم

نام موردبررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. سیل‌العرم: سیا: ۱۶	Al Arem ^۱	Irem ^۱	'Iram ^۱	Arim ^۱	(released) from the dams ^۱
۲. یَوْمِ الظُّلَّةِ: شعرا: ۱۸۹	the day of the shadowing cloud ^۱	the day of cloud ^۱	The day of gloom ^۱	the Day of Shadow ^۱	A day of overshadowing gloom ^۱
۳. طاغیه: حاقه: ۵	a terrible noise ^۱	crashing thunder bolts ^۱	the lightening ^۱	the Screamer ^۱	a terrible Storm of thunder and lightening ^۱

جدول ۹. معادل‌های انگلیسی برای نام‌های زمانی از سوی پنج مترجم

نام موردبررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. لیلۃ‌القدر: قدر: ۱	the night of al Kadr ^۱	the night of POWER ^۱	the Night of Predestination ^۱	the Night of Power ^۱	the Night of Power ^۱
۲. رمضان: بقره: ۱۸۵	Ramadan ^۱	Ramadhan ^۱	Ramadan ^۱	Ramadan ^۱	Ramadhan ^۱
۳. السبت: بقره: ۶۵	the sabbath day ^۱	the sabbath ^۱	the sabbath ^۱	Sabbath ^۱	the sabbath ^۱
۴. یوم‌الجمعه: جمعه: ۹	the day of the assembly ^۱	the day of THE ASSEMBLY ^۱	the day of congregation ^۱	the Day of Congregation ^۱	Friday (the Day of Assembly) ^۱
۵. شهرالحرام: مائده: ۲	the sacred month ^۱	the sacred month Muharram ^۱	the Sacred Month ^۱	the holy month ^۱	the sacred month ^۱

جدول ۱۰. معادل‌های انگلیسی برای نام‌های آخرتی از سوی پنج مترجم

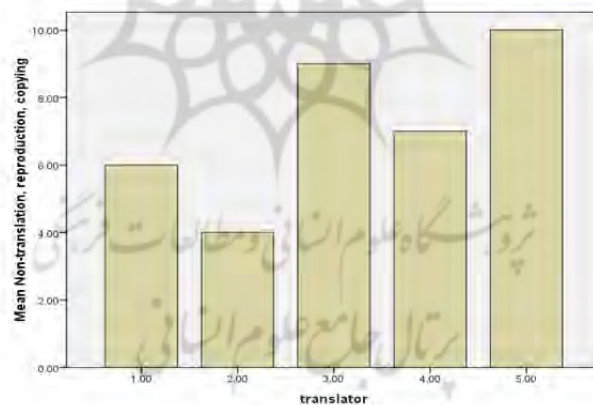
نام موردبررسی	ترجمه سیل	ترجمه رادول	ترجمه پیکتال	ترجمه آربری	ترجمه یوسف علی
۱. الظَّامَةُ الْكُبْرَى: نازعات: ۳۴	the great day ^۱	the grand overthrow ^۱	the great disaster ^۱	the Great Catastrophe ^۱	The great overwhelming (Event) ^۱
۲. یوم‌الآزفة: غافر: ۱۸	the day which shall suddenly approach ^۱	the approaching day ^۱	the Day of the approaching (doom) ^۱	the Day of the Imminent ^۱	the Day that is (ever) drawing near ^۱
۳. الواقعة: ۵۶: ۱	the inevitable day of judgement ^۱	the day that must come ^۱	the event ^۱	the Terror ^۱	the Event inevitable ^۱
۴. صَوِّقٍ: كهف: ۵۲	a valley of destruction ^۱	a valley of perdition ^۱	a gulf of doom ^۱	a gulf ^۱	a place of common perdition ^۱
۵. سجین: مطففین: ۷	Sejjin ^۱	*Sidjin + footnote ^۱	Sijjin ^۱	Sijjin ^۱	Sijjin ^۱
۶. علیون: مطففین: ۱۱	Illiyun ^۱	Illiyoun ^۱	Illiyin ^۱	Illiyun ^۱	Illiyun ^۱

Hell°	Gehenna [‡]	Hell°	Hell°	hell°	۷. جهنم: آل عمران: ۱۲
the Gardens [^]	Paradise°	the Garden ^د	Paradise°	paradise°	۸. جنة: احقاف: ۱۴
Salsabil ^ف	Salsabil [‡]	Salsabil [‡]	Selsebil (the softly flowing) ^ف	Salsabil [‡]	۹. سلسبیل: انسان: ۱۸
the Fount (of Abundance) [^]	abundance [^]	Abundance [^]	an ABUNDANCE [^]	Cawthar ^ر	۱۰. کوثر: کوثر: ۱
*Sidjin is a prison in Hell which gives its name to the register of actions there kept, as Illiyoun, a name of the lofty apartments of Paradise, is transferred to the register of the righteous.					

جدول ۱۱ تا ۱۷ شامل داده‌های آماری است. این داده‌ها عبارت‌اند از مجموع دفعات استفاده و میانگین استفاده از هر راه‌کار از سوی مترجمان. در ضمن تعداد دفعات استفاده از هر راه‌کار از سوی هر مترجم به صورت نمودار نمایش داده شده است.

جدول ۱۱. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار اول: عدم ترجمه، بازتولید، و کپی‌برداری

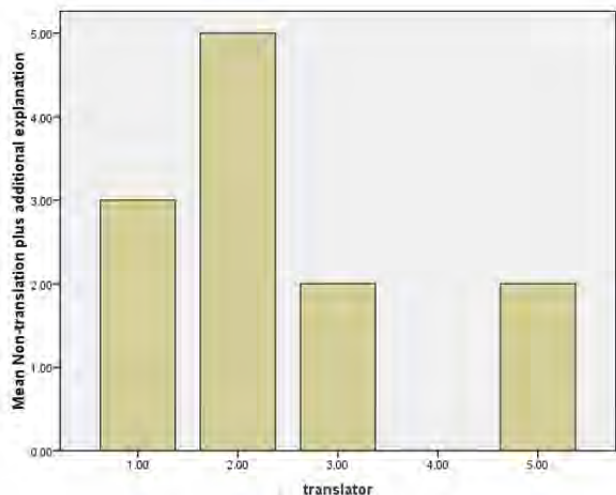
میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۷/۲	۳۶

نمودار ۱. تعداد دفعات استفاده از راه‌کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۲. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار دوم: عدم ترجمه به هم‌راه توضیح اضافی در متن یا در پانوشت

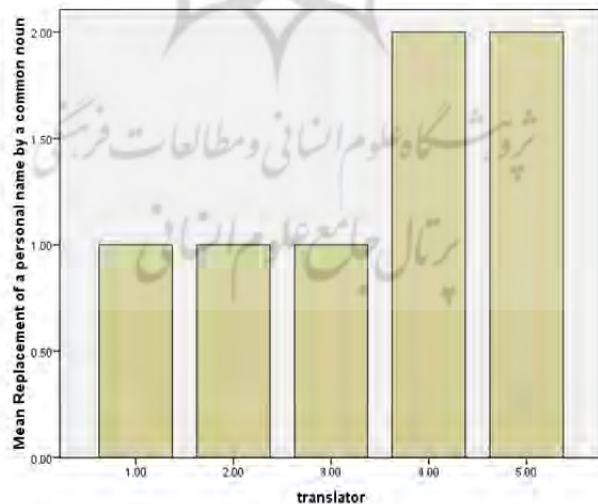
میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۲/۴	۱۲

نمودار ۲. تعداد دفعات استفاده از راه کار ازسوی هر مترجم

جدول ۱۳. داده‌های آماری مربوط به راه کار سوم: جای‌گزین کردن اسم خاص با یک اسم متعارف که وجه تسمیه‌ای برای مشارالیه داشته باشد

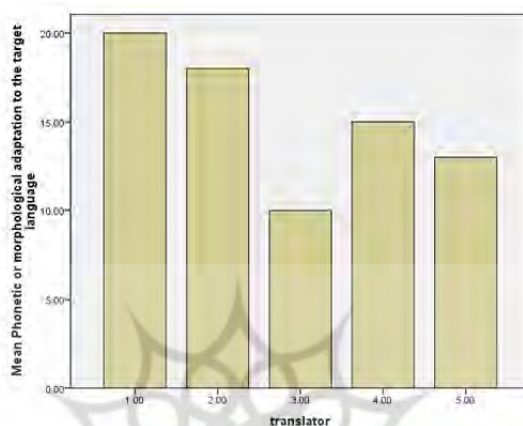
میانگین استفاده ازسوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۱/۴	۷

نمودار ۳. تعداد دفعات استفاده از راه کار ازسوی هر مترجم

جدول ۱۴. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار چهارم:
تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد

میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۱۵/۲	۷۶

نمودار ۴. تعداد دفعات استفاده از راه‌کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۵. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار پنجم:
جای‌گزینی با یک معادل در زبان مقصد

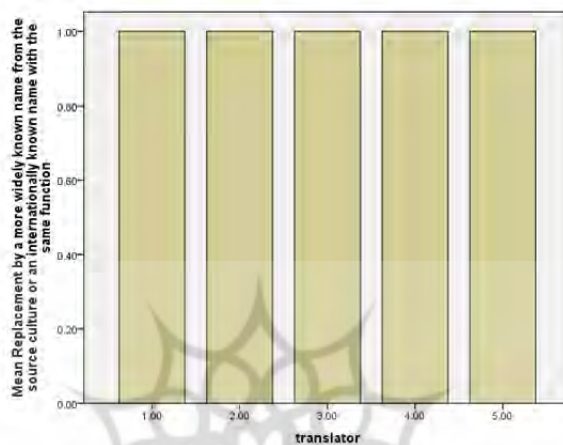
میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۲۱/۴	۱۰۷

نمودار ۵. تعداد دفعات استفاده از راه‌کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۶. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار ششم: جای‌گزینی با یک اسم متعارف‌تر از فرهنگ مبدأ یا یک اسم متعارف بین‌المللی دارای کارکرد مشابه

میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۱	۵

نمودار ۶. تعداد دفعات استفاده از راه‌کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۷. داده‌های آماری مربوط به راه‌کار هشتم: ترجمه (اسامی دارای معنای ضمنی خاص)

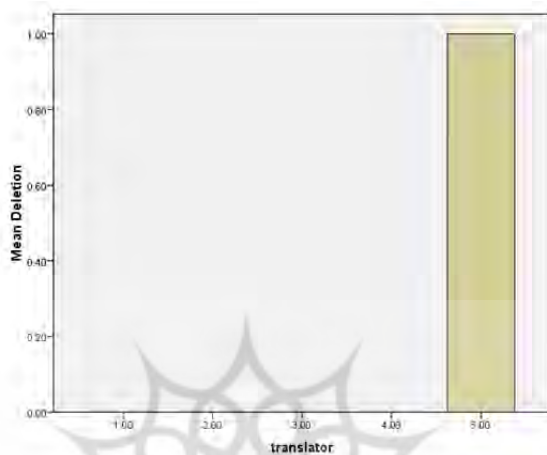
میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۱۸/۴	۹۲

نمودار ۷. تعداد دفعات استفاده از راه‌کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۸. داده‌های آماری مربوط به راه کار دهم: حذف

میانگین استفاده از سوی مترجمان	مجموع دفعات استفاده
۰/۲	۱

نمودار ۸ تعداد دفعات استفاده از راه کار از سوی هر مترجم

جدول ۱۹. خلاصه داده‌های توصیفی کاربرد راه کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص

راه کار	۱. عدم ترجمه، بازتولید، و کپی برداری	۲. عدم ترجمه به همراه توضیح اضافی در متن یا در پانویس	۳. جای‌گزین کردن اسم خاص با یک اسم مترادف که وجه تسمیهای برای مشارالیه داشته باشد	۴. جای‌گزین کردن اسم خاص با یک اسم مترادف که وجه تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد	۵. جای‌گزینی با یک معادل در زبان مقصد	۶. جای‌گزینی با یک اسم مترادف‌تر از فرهنگ مبدأ یا یک اسم مترادف بین‌المللی دارای کارکرد مشابه	۷. جای‌گزینی با اسمی دیگر از زبان مقصد	۸. ترجمه (اسمی) دارای معنای ضمنی خاص	۹. جای‌گزینی با یک اسم دارای معنای ضمنی دیگر یا اضافی	۱۰. حذف
سیل	۶	۲	۱	۲۰	۱	۰	۱۵	۰	۰	
رادول	۴	۵	۱	۲۴	۱	۰	۱۷	۰	۰	
پیکنال	۹	۲	۱	۲۲	۱	۰	۲۲	۰	۰	
آربری	۷	۰	۲	۲۴	۱	۰	۱۸	۰	۰	

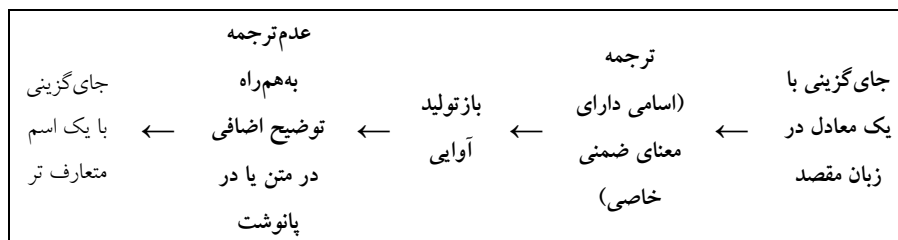
۱	۰	۲۰	۰	۱	۱۸	۱۳	۲	۲	۱۰	یوسف علی
۱	۰	۹۲	۰	۵	۱۰۷	۷۶	۷	۱۲	۳۶	جمع
۰.۲	۰	۱۸/۴	۰	۱	۲۱/۴	۱۵/۲	۱/۴	۲/۴	۷/۲	میانگین

۵. نتیجه‌گیری

چنان‌که در ابتدای این مقاله مطرح شد، اسامی خاص در هر متنی اهمیت خاصی دارند؛ زیرا یکی از عناصر مهم بازتاب‌دهنده فرهنگی‌اند. بسیاری از محققان بر این باورند که معادل‌یابی برای مفاهیم فرهنگی چالش‌برانگیزترین امر برای مترجمان متون دینی است. باسنت (Bassnett, 1991: 30) و لارسون (Larson, 1984: 180) تصدیق می‌کنند که ترجمه واژگان مرتبط با مفاهیم دینی در هر فرهنگی معمولاً دشوارترین کار برای مترجم است. دلیل این امر طبق نظر الجباری (Al-Jabbari, 2008: 82) آن است که خواننده از وجوه متعدد معنایی مربوط آگاه نیست و البته این موضوع درباره قرآن کاملاً محسوس است.

آن‌گونه‌که از داده‌های قسمت قبل مشخص شد، از بین ده راه‌کار معادل‌گذاری برای اسامی خاص قرآنی، ترتیب استفاده از راه‌کارها از بیش‌تر به کم‌تر به ترتیب عبارت بود از: راه‌کار پنجم: جای‌گزینی با یک معادل در زبان مقصد (۳۴/۹۶٪)؛ راه‌کار هشتم: ترجمه (اسامی دارای معنای ضمنی خاص) (۳۰/۰۶٪)؛ راه‌کار چهارم: تطبیق با سیستم آوایی یا واژگانی زبان مقصد (۲۴/۸۳٪)؛ راه‌کار اول: عدم ترجمه، بازتولید، و کپی‌برداری (۱۱/۷۶٪)؛ راه‌کار دوم: عدم ترجمه به‌هم‌راه توضیح اضافی در متن یا در پانوشت (۳/۹۲٪)؛ راه‌کار سوم: جای‌گزین کردن اسم خاص با یک اسم متعارف که وجه تسمیه‌ای برای مشارالیه داشته باشد (۲/۲۸٪)؛ راه‌کار ششم: جای‌گزینی با یک اسم متعارف‌تر از فرهنگ مبدأ یا یک اسم متعارف بین‌المللی دارای کارکرد مشابه (۱/۶۳٪)؛ راه‌کار دهم: حذف (۰/۳۲٪). در ضمن راه‌کارهای هفتم (جای‌گزینی با اسمی دیگر از زبان مقصد) و نهم (جای‌گزینی با یک اسم دارای معنای ضمنی دیگر یا اضافی) مورد استفاده مترجمان واقع نشده بودند.

صرف‌نظر از راه‌کارهای هفتم و نهم، که اصلاً استفاده نشده بودند، به‌کارگیری راه‌کار دهم نیز بسامد بسیار پایینی داشته است و می‌توان از آن صرف‌نظر کرد. بنابراین، در ترجمه‌های بررسی‌شده عملاً با هفت راه‌کار روبرویم. از این میان، راه‌کارهای اول و چهارم از یک‌سو و راه‌کارهای سوم و ششم نیز از سوی دیگر تقریباً قابل‌تلفیق‌اند، زیرا راه‌کارهایی از یک جنس مشابه‌اند. پس اگر بخواهیم ترتیب راه‌کارهای معادل‌گذاری اسامی خاص قرآنی را در ترجمه‌های انگلیسی به‌ترتیب از پرکاربردترین نشان دهیم به نمودار زیر دست می‌یابیم:

نمودار ۹. ترتیب راه‌کارهای معادل‌گزینی برای اسامی خاص قرآنی در ترجمه‌های انگلیسی

قرآن به‌عنوان یک متن دینی اشتراکات بسیاری (از جمله در زمینه اسامی خاص) با متون دینی دیگر مانند *تورات* و *انجیل* در فرهنگ مقصد دارد و البته این امر پرکاربرد بودن راه‌کار «جای‌گزینی با یک معادل در زبان مقصد» را توجیه می‌کند، مثل: «Abraham» برای «ابراهیم». از سوی دیگر، کاربرد فراوان راه‌کار دوم نیز به دلیل آن است که بسیاری از اسم‌های خاص بررسی شده، صرف‌نظر از نقش اشاره‌ای خود به یک فرد، موجود یا ... خاص، قابلیت ترجمه داشته‌اند: مثلاً «ملک‌الموت» که به «the angel of death» ترجمه شده است.

بازتولید آوایی، چه در حالت تطبیق با سیستم آوایی زبان مبدأ یا سیستم آوایی زبان مقصد، غالباً وقتی به‌کار گرفته شده که از سوی مترجم دسترسی به معادل فرهنگی نداشته و از سوی دیگر اسم مورد نظر صرفاً نقش اشاره‌ای داشته و اجزای معنایی آن قابلیت شکافت و معادل‌گذاری برای مترجم مربوط را نداشته است، مثل: «سلسبیل». سپس، راه‌کار عدم ترجمه به‌هم‌راه توضیح اضافی در متن یا در پانوشت قرار دارد؛ البته مشخص است که این راه‌کار از دو مرحله تشکیل شده است: در مرحله اول شبیه راه‌کار اول و چهارم است (بازتولید آوایی) و در مرحله دوم، یعنی توضیح اضافی در متن یا در پانوشت، تاحدی شبیه راه‌کار پنجم. نهایتاً، راه‌کار جای‌گزینی با یک اسم متعارف‌تر به چشم می‌خورد. قرارگرفتن این راه‌کار به‌عنوان آخرین مستمسک حاکی از آن است که مترجمان میزان وفاداری به متن مبدأ از طریق این راه‌کار را پایین تلقی کرده و حتی المقدور از آن پرهیز کرده‌اند؛ زیرا جای‌گزینی در راه‌کارهای تلفیق‌شده سوم و ششم برخلاف جای‌گزینی راه‌کار پنجم از بار فرهنگی مرتبط و بومی اندکی برخوردار است و البته این پرهیز در راه‌کارهای هفتم، نهم، و دهم به‌اوج خود رسیده، چنان‌که این راه‌کارها یا اصلاً مورد استفاده قرار نگرفته‌اند یا فقط یک بار استفاده شده‌اند.

در پایان، باتوجه به یافته‌ها، محقق بر این باور است که در سیر ترجمه اسامی قرآنی از قرن هجدهم تا قرن بیستم نکته ظریفی در خورتوجه است: گسترش مطالعات، تبادل

فرهنگی و در نتیجه شناخت بهتر قرآن از سوی مترجمان از یک سو و منسوخ شدن برخی معادل‌ها و رواج بیش تر برخی دیگر از سوی دیگر باعث برخی تفاوت‌ها در معادل‌گذاری شده است. این به معنی شکل‌گیری یک راه کار جدید نیست، بلکه به معنی تغییر در میزان گرایش به هر یک از راه کارهاست.

نتایج این تحقیق، که در نمودار ۹ خلاصه شد، می‌تواند در تدقیق تئوری‌های ترجمه سودمند باشد. هم‌چنین، این نتایج می‌تواند به مثابه معیاری برای ارزیابی ترجمه اسامی خاص در متون مقدس و نیز مطالعه معادل‌گزینی برای آن‌ها در مقایسه با متون دیگر استفاده شود. در نهایت، شاید این بحث بتواند در متون درسی و کلاس‌های آموزش فن ترجمه به کار گرفته شود.

کتاب‌نامه

دانش‌نامه اسلامی (بی تا). اعلام قرآن، مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت علیهم السلام، قابل دسترسی از طریق آدرس:

http://wiki.ahlolbait.com/%D8%A7%D8%B9%D9%84%D8%A7%D9%85_%D9%82%D8%B1%D8%A2%D9%86

دریابی، رسول (۱۳۸۳). خدمت و خیانت مترجمان قرآن: نقدی بر عملکرد مترجمان اروپایی به قلم پروفیسور آربری، نشر اندیشه اسلامی.

فرحزاد، فرزانه (۱۳۷۴). ترجمه پیشرفته، تهران: دانشگاه پیام‌نور.

Al-Jabari, R. (2008). "Reasons for the Possible Incomprehensibility of Some Verses of Three Translations of the Meaning of the Holy Quran into English", A Ph.D. Thesis, European Studies Research Institute (ESRI) School of languages University of Salford, Salford, UK. Available at: <http://usir.salford.ac.uk/14918/1/494753.pdf>.

Asadi Amjad, F. and M. Farahani (2013). "Problems and strategies in English translation of Quranic divine names", *International Journal of Linguistics*, Vol. 5, No. 1.

Baker, M. (1992). *In other Words: A Course Book on Translation*, London: Routledge.

Bassnett, Susan (1991). *Translation Studies*, London: Routledge.

Fernandes, L. (2006). "Translation of names in children's fantasy literature: Bringing theyoung reader in to play", *New Voices in Translation Studies*, 2.

Hervey, S. and I. Higgins (2002). *Thinking French Translation, a Course in Translation Method: French to English* (2nd ed.), London/ New York: Routledge.

Krašovec, J. (2010). *The Transformation of Biblical Proper Names*, Published by T & T Clark.

- Langendonck, W. V. (2007). *Theory and Typology of Proper Names*, Mouton de Gruyter, Berlin New York.
- Larson, M. L. (1984). *Meaning-Bared Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*, University Press of America.
- Newmark, Peter (1988a). *Approaches to Translation*, London: Prentice Hall.
- Newmark, Peter (1988b). *A Textbook of Translation*, London: Prentice Hall.
- Sabzalipour, M. and K. Pishkar (2015). "Translation strategies of proper nouns in children's Literature", *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, Vo. 2, Issue 6, Available online at www.jallr.ir
- The Koran Interpreted* (1955). Translated by A. J. Arberry, Available at: <http://www.iqbalcyberlibrary.net/pdf/QA.pdf>
- The Koran: Translated from the Arabic by the Rev. J.M. Rodwell, M.A. with an Introduction by the Rev. G. Margoliouth, M.A. (2004). The Pennsylvania State University. A Penn State Electronic Classics Series Publication. Available at: <http://www.inmental.net/the-koran-en.pdf>.
- The Koran: Translated into English from the Original Arabic (n.d.). Translated by Sale, G. (1734). Fredrick Warne and co. Ltd. Great Britain.
- The Meaning of the Glorious Quraan: Translated into the English Language by Yusuf Ali's Translation, Shakir's Translation and Pickthall's Translation (n.d.). Available at: http://islamthreat.com/BOOKS/Koran_Three_Translations.pdf
- Van Coillie, J. (2006). "Character Names in Translation: A Functional Approach", in J. Van Coillie, & W. P. Verschueren (eds.), *Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies*, Manchester & Kinderhook: St. Jerome Publishing.
- Vermes, A. P. (2003). "Proper names in translation: an explanatory attempt", *Across Languages and Cultures*, 4 (1).
- Wikipedia a (n.d.). "Abdullah Yusuf Ali", Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Abdullah_Yusuf_Ali
- Wikipedia b (n.d.). "The Holy Qur'an: Text, Translation and Commentary", Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Holy_Qur%27an:_Text,_Translation_and_Commentary.